

תרבות וספרות

18 FEB. 1966

ד"ר נורית כהנמקן

פול קלא: עולם אמנותי ממושטר וחמור

פול קלא

בתערוכה המוצגת במוזיאון ישראל מצויות תמונות מאוספיהם של בנו, פאליסס קליי, ומהמוזיאון לא-מנות מודרנית בדיסלדורף, אוסטרים המרכיבים חלק ניכר מירושתו האמיתית.

יצירתו של קלא היא פרק מיוחד במינו באמנות המאה שלנו. בהיותה אינטלקטואלית מרחיק לכת כל כך, עד שהוא מתמצה בנאיביות. הסר בה הרוח האכסטיביציניסטי. העדר זהו אינו מחיכם בהכרח אל חדה ליך היצירה אלא לתוצאותה הסופית. כלומר, היצירה המוגמרת מוגמרת כך, שבגבולותיה המוחלמים על ידי האמן מסתיים דברו ומעבר לזה ניתק הקשר עם הצופה. מלכתחילה מצומצם שדה-הראיה אל מסגרת מר גדרת, שלתוכה יצק קלא מיה קיה בועה מראש, שאינה לא בבוואה של עצמו ולא אומדן לאישיותו; לכל היותר היא קמזוך מכל אלה; איר שיותו בכללה נשארת מרוחקת ורבלתי מושגת מתוך יצירתה.

האופי האינטלקטואליסטי מתבטא על ידי אופן מסירה מאפק וכמות דלה של אינפורמציה שמקבל הצופה לגבי הוויתו של היוצר. מאוויים, תשוקות, או פטילים אינם ניכרים כמשאבים ליצירתו של קלא.

יצירתו מסוגנת במודש, והסבר נון מהווה יותר מאשר מסגרת פורמלית לעבודתו. אולי במקביל לר אורח חייו, שהיו מסוגננים במובהק, נוסח הומונים גרמני שלפני מלחמת העולם השנייה.

שאלות של נושא, יסודות וצורה, שמצאו פתרונות שונים באמנות השופשת, נפתרו אצל קלא כפי שה הוא מעדי על עצמו: העצמים היי בעים להוליד צורות מבלי לאבד את עצמייתו; העצמים הייבים לשמור על קיומם; את קלא ציינה הכתל הלאגיטימיות של העצמים כתופעה, וביצירותיו מאוונת לצורות הנובעות מהעצמים כביטוי מלא של ישותם. ת הולד התפשטה ביצירתו מתחיל ומסתיים בעצמים, מבלי לערער את קיומם.

עבודתו של קלא, כצייר וכגרפי קאי, מלווה כותרות כתובות, תארים ארוכים וקטעי שירה. היא מסווגנת במוסיקליסטיות, בחאיך ו בחתימה, בצורה שיטתית וקפדנית — צורה בלתי שגורה אצל אמנים רבים, החותמים או מסמנים את יצירותיהם, בצורה מקריה כביכול. יו מגו של קלא, מכתבו וכתבו מהר ויום הסברילרואי מפורט לעבודתו.

יצירותיו מהשנים 1903—1906 ביינכן נפואות לראשונה סגנון אי שני יצירה אופינית לתמונות אלה יכולה לשמש "פאליסס מודקן", ה תמונה מלווה בטקסט: "פאליסס מד דקן" כסמל לאייספיקתם של הערי כים ואפילו הנעלים ביותר בזמנים זה איהנה "קריטיים" (בתערוכה — בה איהנה התקופה מיוצגת בהרחבה מהווה ה תמונה, של דגים, שתי תולעים ור שני "שתינות" דוגמה לאותו פרק זמן). תמונות אלה אכספרטיביות ר כמעט ספרותיות. מבחינה צורנית הן משתמשות במילון קווי מסוגנן ה מצבע על קשר חוק אל ה"יוגאנד" שטיל" במיינכן.

עם השתקעותו במיינכן (בשנים 1906—1920) עובר קלא מעבודה גר ראפית ופונה לתולנין ממושך של עבודה סובלנית, המתמסרת לניסויי הכלים האמנותיים הנלמנטריים, כמו קו או ערכי צבע. ניכרות השפער תיהם של סאזן ומואטיס. נערה עם כדים (5. מס) מעידה על יחס חדש אל הממד שלישי והצבע. העשוב החלתי ממדי של העצמים הבודדים

מתווה של אוריצול" בתערוכה הן רק עדויות חלקיות לסריות שלמות של "העדים הנפלאות", שנוצרו בו מן זה. הן אינן מאבדות מאופיין הפיזי על אף הלימוד התגיסי ה שיתתי המונח ביסודן.

בשנים אלה מבטש קלא את דר כו האמנותית גם כתיאורטיקן. בי הרצאתו, "על האמנות המודרנית" ביאנה (1924) הוא מסביר את דר כו בניגוד לקוביסטים מובילה דר כו לא מהצטם אל הצורה המופשט טה, אלא להיפך: על ידי הוואר ציה על הצורה הפורמלית הוא רו צה להגיע אל ביטוי העצם והוהות. עם עליית המשטר הנאצי פוטר מתפקדו כפרופסור באקדמיה של דיסלדורף והשקע בעיר מולדתו בארן, בה מת ב1940. אמנותו הק וית, שהיתה עד כה יסודית ממדי בעבודתו, וגבושה על סמך קוויים דקים ותמשכים, מקבלת גון חדש בעבודתו המאוחרת. הקו נהפך לה לעבה ומקוטע. לא רק ששטחי הצבע ממסוגרים בקוויים עבים וש חורים, אלא שהקו הקטוע היריתי הוא מכתוב את תנועתה וכיונה של התמונה. הלוחות שעליהם הוא מצייר הופכים גדליממדים, מפני שאין לו הקטנים שעליה מצייר בתקופת ה מוקדמות). תקופתו האחרת מיר צגת בתערוכה בהרחה. התמונה "היונין שריפה", או "מסוכן" ממחי שה את המקצב הסטקטי החדש ואת עצמאות הקו במסגרת הקבועה תי שיה. תודעת המות של קלא החולה גוברת ונושאים כמו "מות ואש", "פגירה מן השאול", "מפתח ש בור", או אפילו נושאים כמו "נמל שער", בעלי אוהה משמעות. בעי צט, תופכים ומתרחבים.

אמנותו של קלא היא אמנות פר פאקציניסטית. היצירה הבודדת היא יחידה סגורה, עצמאית ומסומת. עי בודתו בכללה מצונה עושר לא ש גור של תכנים וצורות, רק ציירים מעטים במאה שלנו הקירו את א ש ציע היצירה האמנותית בצורה שיש הית כמו קלא, וידעו להעמיים לש רותם בצורה מסקנית כמותו. מע טים וזלת קלא, ירדו לסוד ההפש טה של העצמים. עבודותיו מעידות על קשרו החזק אל הצפוני והתר מאניס שלפני מלחמת העולם הש גיה. עולם הקשור קשר אמני ל ספרות הקלסית, למוסיקה, ולטבע, ממקורות אשראה ראשניים; וכהו מאניס צפוני קשרו קלא קשר אל נוסטלגיה אל ארצות הדרום (איט ליה, טונים או מצרים), מקור האור והיצירה המנומנטלית. קשר ההר מאניס אל עולמות אלה מתבט על הקירחם, תהיה על מהותם, ו אינו מסתפק בידיעה על קיומם בל בד, כדוגמת אמן צפוני גרמני). ו יתא זה דוראך, למשל, מהוה הגי ראפיקה אצל קלא כליה בעה מרכ טי וחוק ביותר, היא נשארת שלי זיה וקובעת גם ביצירות בתן הוא מתגלה כקולוריטיס מחונן.

כאמן של המאה העשרים צועד קלא בבודות. אמנם הוא פתוח ל קבלת הורמים החדשים של זמנו; הוא מכיר היטב את הקוביזם של פיקאסה, את האכספרטיניזם הגרמני ואת האדריכטיים של דלונאך. אבל אי נו מולן לקבל מרותם של זרים, קבר צה, או ערכים אסתטיים מוחלטים. הוא שומר על עצמיותו הרחבת, שהוא מבטא בדרך חלפתית והלי ריה.

מצביע אולי על הקשר לסאזן ור הקומפוזיציה השטוחה עם הצבע ה אוטונומי — על השפעתו של מאי טיס. כסימני דרך בתקופה זו יש להדגיש את נסיעתו של קלא לפריו (1912), פגישתו עם דאלנאך, וההי כרות עם עבודותיהם של פיקאסו, בראק ורוסו. הגיאומטריציה ביצי רותי, כמשטר צורני לחווית ריא ליות, היא כנראה תוצאת נסיעתו זו. נסיעתו לטוניס, בהכרת הצייר רים מאקא ומואיק מוזכרת ע"י קלא בלימים: "אני והצבע נעשינו אחד — אני צייר". עבודותיו מזמן הנסיעה ולאחריה (במיוחד צבעימים מטר ינס "נמל קטן", "החיפוש" ומובי ליד טוניס), מציגות סינתזה בין הצורה הקוביסטית, כמקצב של עולם ריאליסטי, ובין הצבע, נוטה ה כלומר: "אורפיסמוס", כמלודיה — כלומר: מופשט ועצמאי כביטוי למוסיקה הבלתי מוחשית". נסיעתו לטוניס חוזמת את זמן "החיפוש" ומובי לה אותו אל יצירתו הבשלה. בין השנים 1914—1920 מוצא קלא את שפתו האישית. קשרו החזק אל ה שירה, המוסיקה ועולם הטבע בולט ביצירותיו, בהציגו נושאים מעולם הטבע (דגים, אבנים או נופים) הוא צמד המיד לזכרונות שופעי נקר דותאחיות מציאותיות. עולמו מקי בר גון של פנטזיה וחלום, נוסח זכרונות ילדות, אבל היצירה אינה נהכפת לעולם פורמליסטית, נוסח "הציור האבסולוטי".

התמונה, "צמיחה בג עחיק", מעי דה על מבנה ברור ושיתתי המהווה רק משטר ומסגרת לעולם החוויות הן מיסטי שלו. קשריו אל המוסיקה הו קים מראשית דרכו (בגילבים מסווי מים הוא פוסח בין הציור למוסיקה וק ובמשך כל ימי חייו הוא מנגן וכשהוא מצייר הוא עושה זאת תוך כדי שמיעת מוסיקה). הוא מחיש את עולם הצלילים בצורה בוררה ומפורטת, כגון "פוגה באדום" רבות מתמונותיו כונו "מוסיקה אופטית", כשם שעבודותיו, המציגות נושאים מעולם הטבע, כונו "שירה אופטית".

עם שנת 1920 חוזמן קלא על ידי גרופוס להורות ב, באר"האו" הימר. קשריו עם האמנים ב, באר"האו" (פייננגר, קנדינסקי וארכי טקטים) מתבטאים בעבודותיו משנות ה20, המתמסרות לבעיות מבנה ור פרספקטיבה בהצגת החלל או הצגה של מראה ערים שלמות (סריה של "ערים נפלאות"). מבחינה פורמלית משמש בעיקר המרובע כנקודת מור צא לעבודתו בתקופה זו. המרובע כיהידה הנושאת צורה וצבע, מופיע בווריאציות ומקצבים שונים. התי מנות, אדריכלות שקופה-סטרוקטור" ראלית", "גיבושה של הבעת פנים",